

Кравченко Юлія

Особливості оніричних мотивів у сучасній українській малій прозі

1. Постановка наукової проблеми

Сновидіння завжди асоціювалися в людей з містикою і потойбічним виміром. У різні часи оніричний простір розглядався як втілення підсвідомого та навіть видінь із паралельних світів. Тому й не дивно, що сновидіння стали джерелом натхнення для багатьох письменників і засобом репрезентації різноманітних образів-символів, фатуму персонажів і категорії містичного.

Актуальність теми полягає у посиленому інтересі сучасних українських авторів до способів художньої презентації містичного, яке генетично пов'язане з українськими міфопоетичними традиціями, фольклором, що надає містичним оповіданням національного колориту. Оскільки сучасне літературознавство не встигає сформувати теоретичне підґрунтя теорміносистеми, котра описує та визначає сутність категорії «містичне оповідання», тож указана категорія поки ще перебуває у жанровій невизначеності. Крім того, оніричні мотиви і візії у сучасній малій прозі, зокрема, в містичних оповіданнях, поки що недостатньо вивчені українськими літературознавцями.

Відзначимо, що у дослідженні використані такі **методи**: аспектний аналіз (визначення специфіки оніричних мотивів у містичних оповіданнях); компаративний аналіз (порівняння оповідань з різних сучасних українських збірок задля виокремлення спільних рис візій); інтермедіальний аналіз (вивчення взаємодії елементів різних видів мистецтв у межах одного оповідання); елементи психоаналізу (тлумачення оніричних візій).

Умови та причини видання збірок сучасних українських містичних оповідань сфокусовані навколо головної мети – презентувати українське сучасне містичне оповідання як жанр, котрий активно розвивається та став самобутнім у сучасній українській літературі. Збірка Н. Вівчарика «Те, що серед нас» художньо переосмислює і трансформує досвід журналістської роботи автора й традиційні фольклорні мотиви, щоб увиразнити низу

соціальних та морально-етичних проблем. Укладачі ж колективних збірок «Потайсвіт. Інакші» і «Українська містика-2022» мали на меті відібрати найкращі містичні оповідання за допомогою письменницького конкурсу, тому збірки презентують містичні оповідання авторів різного віку та з різних регіонів України і також зосереджені на різноманітних сюжетах.

Містична література має особливий вплив на духовний стан читача і його світобачення, і саме це доводить її вартісність і навіть елітарність. Слушною є думка літературознавиці О. Червінської про те, що містичне в художньому творі безпосередньо пов'язане з духовно-емоційним станом автора, відображає його релігійні пошуки. До містичного виміру в літературі науковиця зараховує мотиви ворожіння, тлумачення сновидінь, провіщення майбутнього, навіть мрії як вихід за межі дійсності. На її думку, *«...поетика будь-якого з текстів нам вкаже переважно або на його релігійний сенс, або на містичний вимір»* (Червінська, 2011, с. 20), – але при цьому *«звернення до зображення містичного означає, як не дивно, відчуження від істинних релігійних засад – і навпаки. При тому, що у будь-якому разі мова йтиме про зіткнення земного з потойбічним»* (Червінська, 2011, с. 20). Саме у сновидіннях і мареннях у містичних оповіданнях можна прослідкувати злиття реального і нереального. Іноді вихід за межі земного світу не усвідомлюють навіть самі персонажі, поки безпосередньо не зіткнуться з утіленням надприродного або не усвідомлять себе його частиною.

Оніричні мотиви часто використовуються письменниками в готичній літературі, літературі жахів і в художніх творах магічного реалізму. Сон як провідний елемент малої прози яскраво виявився ще в епоху романтизму, і багато дослідників пов'язують його з вираженням несвідомого персонажів або ж навіть автора. З. Фройд зазначав, що ще доісторичні народи *«...пов'язували свої сни зі світом надлюдських істот, у який вони вірили, і розуміли їх як одкровення від богів і демонів. Вони також не ставили під сумнів значення снів для кожної особи, яке полягало, зазвичай, у віщуванні майбутнього»* (Фройд, 2019, с. 14). В свою чергу, К. Юнг указував, що сни виступають не просто відображенням підсвідомого, а виражають несвідоме, приховані бажання і тіньові сторони особистості (Юнг, 2024). Літературознавиця Х. Ворок пов'язує оніричні мотиви в літературі з вираженням психіки самого автора на прикладі творчості І. Франка: *«Якщо сновидіння Франкових персонажів і не є точними копіями авторських, то запозичують від них певні деталі, чи засоби поєднання цих деталей, чи, врешті, й сам матеріал сонної візії. Тут, мабуть, не варто цілковито нехтувати й книжний характер цих явищ: алюзії, ремінісценції, інтертекстуальні зв'язки тощо. Та, поза всяким сумнівом, переважна більшість їх все ж має індивідуальне*

авторське походження» (Ворок, 2018, с. 4–5). Відповідно, мотив сновидінь у літературі має глибоке коріння, а багато дослідників тлумачать візії не тільки як елемент поглиблення художнього простору, а й спосіб вираження авторської підсвідомості.

Первісна містична конотація снів і припущення про їхнє походження із підсвідомості й до сьогодні надихає письменників, допомагає поглибити сюжетний простір художніх творів. О. Романенко асоціює сон у літературі з провіщенням, передбаченням майбутнього і зазначає, що *«територія сну – це місце зустрічі свідомого і несвідомого. Сон як особливий різновид реальності в літературному тексті набуває своєрідних ознак та функцій. Сон у психології та сон у художньому творі мають багато спільних ознак: насамперед це те, що сновидіння допомагають виявити й досягнути єдність сенсів та цілісний зміст буття. Сновидне мислення особливе, адже воно завжди повідомляє нам про те, чого ми навіть не підозрюємо, причому повідомлення ці знакові, символічні»* (Романенко, 2012, с. 16). Зазвичай у містичному оповіданні сновидіння перетворюється на окремий своєрідний простір, де відбувається злиття реального й нереального, земного й потойбічного. Такий мотив прослідковується в збірках сучасних українських містичних оповідань «Те, що серед нас» Н. Вівчарика та колективних збірках «Українська містика-2022» і «Потайсвіт. Інакші».

2. Роль сну в колективних збірках сучасних українських містичних оповідань

В оповіданні «Блуд» Д. Лучука зі збірки «Українська містика» оніричні мотиви не виходять на перший план, але чітко вказують на прийдешні містичні події і постійну присутність загрозливої потойбічної сили. Мати головного персонажа Антона зображує на малюнку собаку з оскаленою пащею, котрий аж ніяк не схожий на домашнього улюбленця родини: *«Та наснився під ранок. <...> Напав на нас. Всю сім'ю загриз»* (Лучук, 2022, с. 10). Оніричний мотив оповідання дуже важливий для розуміння його містичної сутності, оскільки жінці наснився Блуд – уособлення руйнівного способу життя, який веде її родина, і зловісне передбачення того, до чого цей спосіб життя призведе, якщо нічого не змінити. На шиї Антона з'являється укус, коли чоловік уперше переживає стан алкогольного сп'яніння. Тож автор оповідання максимально komponує усі події твору навколо містичного випадку, нагнітаючи страх та створюючи напруження в розвитку сюжету.

В іншому оповіданні збірки «Як чорти в карти грали» О. Козій (2022) помітний зв'язок оніричних і релігійних мотивів: головний персонаж Микола

уві сні зустрічає своїх батьків і кохану Марусю. Їхні хрестики лежать у пилюці біля ніг – знак того, що душі героїв утримуються в полоні нечистими силами.

Онiричнi мотиви в мiстичних оповiданнях iнодi вказують також на дуальнiсть головних образiв, зокрема, мiфiчних створiнь, якi належать двом свiтам одночасно. О. Бойко пiдкреслює, що *«у художнiй лiтературi онiричний текст є удаваним удвiчі: по-перше, це удаванiсть вiзуальна, яку бачить персонаж, по-друге, вербальна – як оповiдання про цю вiзуальну удаванiсть, яке вигадав автор. Але при цьому онiричний текст входить у фактографiю як художнього свiту, так i художнього тексту лiтературного твору»* (Бойко, 2018, с. 20). В оповiданнi «Дитя цивiлізованої епохи» Ю. Кравченко (2022) головний персонаж-дводушник вiднаходить свою справжню сутнiсть саме увi снi, але в той же час його дiї увi снi безпосередньо впливають на реальнiсть. Як зазначає О. Тиховська, *«згiдно з народними повiр'ями, дводушники в момент вияву їх демонiчної сутностi концентруються поза зримим для людей свiтом, в iншiй часопросторовiй площинi»* (Тиховська, 2016, с. 244). Вночi до героя приходить дух його дядька, який ще малим втопився в болотi: *«Здається, я все ж таки провалився у сон, тому що, коли розплющив очi, побачив мерехтливий бiлий ореол свiтла бiля лiжка. Чим довше дивився, тим чiткiше бачив у ньому маленькi пухкi руки, гострi плечi i пошарпану сорочку, що збилась набiк. З-пiд копни нерiвно постриженого руського волосся визирали глибокi темнi очi, якi на дитячому обличчi виглядали якось неприродно, немов старого замкнули в тiлі хлопчика»* (Кравченко, 2022, с. 193). Дух вiдiграє роль провiдника увi снi й наяву.

Схожий мотив утiлено в оповiданнi «Здухач» С. Соляра зi збiрки «Потайсвiт. Iнакшi». Сюжет починається з перебування головного персонажа Макара посеред хмар над нiчним мiстом, що самим чоловiком сприймається як яскравий сон. Саме в цьому мiстi, яке спочатку видається звичайним, i розгортаються мiстичнi подiї: *«Нiчне мiсто, поцятковане вогниками лiхтарiв, було схоже на рiздвяну гiрлянду, яку витягли з коробки перед Рiздвом, та ще не до кiнця розплутали»* (Соляр, 2021, с. 133). Часопросторовi вiдносини оповiдання зображенi незвично, вiдбувається злиття i безпосередня взаємодiя реального свiту зi свiтом марень i потойбiччя. М. Юсипенко вказує, що *«критично важливим є розумiння ролi сновидiння як композицiйного елемента, адже за допомогою снiв автор має змогу зруйнувати часопросторовi межi»* (Юсипенко, 2014, с. 223). Онiричнi мотиви вiдiграють значне мiсце в оповiданнi «Здухач». Так, увi снi душа героя виходить з тiла й бореться проти нечистих сил, що сам персонаж спочатку не сприймає як реальнiсть. Наявний чiткий антагонiзм мiж свiтом людей i свiтом

надприродного, вони показані як вороги, котрі не можуть співіснувати. Навіть здухачі, які втілюють обидва світи одночасно, захищають лише світ людей.

Часто мотив сновидінь допомагає поєднати персонажів із різних часових періодів і навіть світів. Так, в оповіданні «Мотанка» А. Пахомової (2021) зі збірки «Потайсвіт. Інакші» за допомогою снів встановлюється містичний зв'язок між слідчим Сокуром і дівчиною Рилею, яка жила набагато раніше за нього. Саме уві сні чоловік бачить минуле дівчини й причини, які спонукали її створити ляльку-мотанку – потойбічну істоту, котра вбиває людей, що знущуються над дітьми.

3. Оніричні мотиви у збірці Н. Вівчарика «Те, що серед нас»

Зовсім інакше оніричні мотиви реалізуються в оповіданні «Коли Земля бунтує» Н. Вівчарика. Воно присвячене проблемі забруднення людиною довкілля і нерациональному використанню природних ресурсів. Події здебільшого відбуваються на території традиційної містичної локації – психлікарні, куди потрапляє головний персонаж після того, як починає бачити видіння, ніби зовсім скоро людство знищить величезне цунамі. Крім того, автор використовує поняття містики в його первісному значенні: головний персонаж практикує медитації й містичні практики, щоб виходити з власного тіла. Оніричні мотиви в оповіданні займають важливе місце і теж переплітаються із дійсністю, яка оточує персонажа. Так, він бачить уві сні затоплене місто й медуз, яких вже наприкінці твору малює на стінах психлікарні, втративши здоровий глузд. Протягом розвитку сюжету сон переходить у видіння, втручаючись у реальність. Літературознавиця О. Романенко звертає увагу, що *«українська „висока” та масова література ХХ ст. по-різному використовують мотив сну. Для першої сон – не тільки семантичне віддзеркалення реальності, але й художній засіб, який допомагає створити багатовимірну реальність: і психологічну, і символічну, і містико-міфологічну, і екзистенційно-філософську. Для другої – сон є поетичним засобом, який допомагає створити паралелізм відображуваних світів, реального та фантастичного, реального та містичного, сон подається на фоні реальності, а розмежування реального та фантастичного (містичного) подається як дійсне явище, не таємниче. Сон у масовій літературі використовується в одновимірному трактуванні – як одна із форм романтичної поетики таємничості чи фантастичного складника сюжету»* (Романенко, 2012, с. 17). Відповідно, саме з метою зображення паралелізму двох різних світів у містичних оповіданнях здебільшого використовується мотив сну.

Н. Вівчарик часто звертається до мотиву сновидінь. У його оповіданні «Помста скіфів» реалізована ідея потойбічної помсти за розкрадання могил. Ретроспективна композиція, де на початку твору показано долю головного персонажа, а вже потім розкриваються події, які призвели до такого результату, підкреслює невідворотність містичної помсти. Духи померлих скіфів, із могили яких головний персонаж Дем'ян викрав золотий нагрудник, виявляються і для нього, і для інших персонажів, причетних до цієї справи, страшнішими за наслідки у світі живих: *«Проте він [Дем'ян] не розкаювався, бо гіршим за смерть для нього було б повернення тих, через кого він, власне, і потрапив у таку страшну ситуацію»* (Вівчарик, 2018, с. 70). В оповіданні чітко постає мотив покарання: розграбувавши курган, «чорні» археологи накликають на себе гнів померлих скіфів. Крім того, серед групи персонажів після викрадення нагрудника відбуваються дивні загибелі, межа між реальністю і сном стирається: *«Першої ж ночі Дем'янові не спалось. Уночі йому снилася скіфська могила серед поля, на якій він стояв. Краєчок могили потроху зісовувався, і Дем'ян з усіх сил намагався не впасти в яму, що сам і викопав. Десять у її глибині в пітьмі щось ворушилось, однак у темряві нічого не можна було розгледіти»* (Вівчарик, 2018, с. 74). Так, падіння Дем'яна в могилу уві сні символізує смерть як розплату за крадіжку й турбування мертвих. Поступово елементи сновидіння в оповіданні переходять у реальність: *«Та коли він [Дем'ян] зайшов у ванну кімнату й поглянув у дзеркало, то звідти на нього дивилися скелети в обладунках і зі зброєю»* (Вівчарик, 2018, с. 74). Уві сні головний персонаж бачить свого загиблого друга Андрія, який лежить у могилі над вогняною безоднею, і туди ж скелети тягнуть самого Дем'яна. Саме відчуття загибелі, що наближається, штовхає чоловіка на спокуту – намагання повернути нагрудник до кургану, проте він гине, не досягнувши мети. Така ж доля спіткає всіх інших злочинців, які причетні до розграбування кургану. Відповідно, містичне накладається на реальне, підкреслює поступове нарощування напруги в оповіді. Образ вогненої безодні – це проєкція на Пекло, тобто потойбіччя, де чекає кара за гріхи.

Н. Вівчарик продовжує реалізацію оніричних мотивів для підкреслення категорії містичного в оповіданні «Сон переможця», котре ґрунтується на мотивах видінь. За допомогою містичних елементів (проникнення сну в реальність, передвіщень) розкриваються міркування про сутність героїзму, відповідальність батьків за життя і здоров'я дитини. Крім того, як і в багатьох інших творах автора, згадується тема алкоголізму і його впливу на життя персонажів.

В оповіданні сфокусовано увагу на пожежі, в епіцентрі якої опиняються дружина й маленька донечка головного персонажа Віталія, котрий пішов із родини. Ще до звістки про пожежу героя переслідує погане передчуття

через тривожний сон: «Снилося, що я немов у якомусь лабіринті бігаю в обладунках, як ото, знаєш, були вдягнені легіонери в Римі, й шукаю вихід. А згори хтось по мені вогненними кулями стріляє... <...> А одна вогняна куля в мене таки влучила. Пробила наскрізь, як лазер. Я впав. Тоді піднімаюся, дивлюся, а в мене на весь живіт наскрізь просмалена діра. <...> І раптом чую голос, який мені вказує, куди йти» (Вівчарик, 2018, с. 93). Відповідно, сновидіння віщує Віталію небезпеку від полум'я та смерть. У згадці римських легіонерів і пошуках шляху вбачаємо алюзію на гладіаторські бої і лабіринт Мінотавра, тобто можна говорити про характерні для постмодернізму інтертекстуальні елементи. Вогненні кулі, що сиплються згори, уособлюють невідворотній фатум, нездатність людини йому протистояти, але разом з тим інша сила, потойбічний голос, як нитка Аріадни, вказує персонажу шлях. Уві сні герой отримує смертельне поранення від полум'яної кулі в живіт, а в реальності йому в те ж місце влучає балка, коли Віталій закриває собою доньку: «Раптом угорі щось затріщало і полетіло на нього. Він упав, прикривши собою дитину» (Вівчарик, 2018, с. 96). В момент небезпеки він намагається діяти саме так, як поведився уві сні. На нашу думку, в оповіданні «Сон переможця» оніричні мотиви слугують для відображення художньої реальності, акцентуації уваги на її багатовимірності, а також підкреслюють порушення свідомості головного персонажа перед загибеллю. Сцена, коли Віталій намагається винести свою доньку з охопленого полум'ям гуртожитку, котрий ним сприймається як лабіринт, наштовхує на думки про Орфея і Евридіку. Реальність і сон у свідомості героя зливаються: «Ось деь загули трибуни, ревіння багатотисячного натовпу накопало на нього, і збоку він побачив вогняні стріли, що їх натягували титани на велетенські луки. Обтер сухим язиком потріскані губи. Усе, що мав зробити, – це винести доньку з будівлі. Він подолає цей лабіринт! Один із титанів наставив на нього лука і випустив вогняну стрілу, та вона пролетіла повз. Позаду щось заіскрилося й гупнуло, а тоді покотилась обвуглена балка. Віталій знав цей лабіринт, бо вже проходив ним цієї ночі, тож мав шанси на перемогу» (Вівчарик, 2018, с. 97).

Віталій рятує доньку ціною власного життя, а смерть, що наближається, втілюється в образі чорного савану, який на нього накидають титани. Вся пожежа забарвлюється містичними відтінками: «Від вогню йшов не дим, а щось моторошніше й набагато важче. Деь над лабіринтом з'явилися титани і почали накривати його стелю чорним саваном» (Вівчарик, 2018, с. 98). У тексті подається цікава деталь стосовно до доньки головного персонажа Поліни, яка теж бачила сон про охоплений вогнем лабіринт, звідки її вивів батько. У такий спосіб автор вказує на генетичну спорідненість рідних та їхній духовний зв'язок.

Отже, в оповіданні «Сон переможця» завдяки ефекту сновидінь створено паралелізм відображуваних світів – реального та містичного, де сон подається на фоні реальності.

Деякі дослідники розглядають оніричні мотиви як спосіб саморефлексії персонажа, можливість для нього краще зрозуміти як себе, так і світ довкола. М. Брацка вказує, що *«саме сон стає тим віконцем усередину, через яке можна побачити нові пейзажі духу, насамперед побачити самого себе. Окрім контемплаций, які відбуваються під час особливого піднесення духу, власне сон створює можливості проникнення всередину власної сутності, яку неможливо розпізнати наяву, коли ззовні людина перебуває під тиском дійсності»* (Брацка, 2011, с. 110). Сни і видіння в містичних оповіданнях переплітаються з темами загробного життя, переходу в потойбічний вимір.

Саме такого поєднання Н. Вівчарик торкається в оповіданні «Зайві люди». Внутрішній конфлікт головного персонажа студента-історика Артема вибудований на основі зіткнення його невдоволеністю життям, де усі речі йому набридли через легку доступність (адже його родина належить до вищих прошарків суспільства), з морально-етичним фактом – абортom матері, котрий унеможливив життя його брата.

Містичне в оповіданні реалізується у вигляді взаємодії реального і потойбічного світу, свідомого і несвідомого та втілюється у вигляді духовних практик, які нагадують практики медитацій: *«Насамперед, звільнимось усі від тягара буденності. Сідаємо зручніше й заплющуємо очі. Глибоко вдихаємо, рахуючи до трьох. Тоді затримуємо дихання, рахуючи до п'яти, відтак повільно видихаємо, рахуючи до восьми. П'ять, три, вісім»* (Вівчарик, 2018, с. 151). Підсвідомість героя зреалізована у вигляді знайомої йому кімнати, а заглиблення в минуле свого роду й, відповідно, перехід у потойбічний світ відбувається завдяки містичному компоненту – підвалу. Підвал – це одна з тих таємничих локацій, котра асоціюється із секретами. Для головного персонажа це ще й місце, де зібралися його предки: *«Це була маленька прокурена альтанка у дворі між багатоповерхівками, де його дідусь, старий Мурза, забивав „козла” з сусідами»* (Вівчарик, 2018, с. 152).

Дух померлого брата Анатолія виступає для персонажа одночасно і провідником, і суперником. Оніричний простір теж відіграє важливу роль в оповіданні: Артем бачив брата уві снах до того, як зустрітися з ним у пам'яті роду. Дивовижним є факт обміну душами братів. Це відбувається наприкінці – душа Анатолія живе у тілі Артема, а сам Артем опиняється в потойбіччі замість померлого брата.

Містичне в оповіданні «Зайві люди» ґрунтується на архаїчних світоглядних уявленнях про потойбіч, родинній спокуті за гріхи предків та

релігійно-філософській доктрині обміну душ. Заявлені теми увиразнюються оніричними мотивами й розмиттям межі між реальністю і надреальністю.

4. Висновки й перспективи подальшого дослідження

Отже, містичне відсилає до трансцендентальної площини літературного твору, до протиставлення реального світу і світу візій, марень, духовних шукань, і ці шукання знаходяться у вимірі надреальності. Оніричні мотиви часто не тільки увиразнюють містичний компонент оповідання, а й слугують натяком на подальшу долю персонажів, попередженням і пересторогою для них. Багато авторів вдається до злиття двох світів, де події уві сні тісно переплітаються з подіями дійсності. Саме за допомогою такого прийому в містичних оповіданнях читачеві часто навіюється відповідний настрій для сприйняття художнього тексту, підкреслюється напруга в кульмінаційних моментах і нестабільний психоемоційний стан головних персонажів. Встановлено, що в містичних оповіданнях сні переважно насичені символізмом і алюзіями задля поглиблення і розширення надреальності. Крім того, видіння наяву слугують маркером божевілля головних персонажів, їхнього нестабільного психоемоційного стану. Опис духовних практик на кшталт медитацій і виходу з тіла також пов'язується письменниками з мотивами сновидінь.

Подальші перспективи досліджень оніричних мотивів дозволять поглибити розуміння особливостей зображення містичного у сучасній малій прозі як України, так і всього світу. Аналіз сновидінь, марень, віщувань як літературних елементів допоможе увиразнити категорію містичного.

Література

1. Бойко Ольга 2018. Оніричний дискурс як засіб створення фентезійного художнього світу (на матеріалі творів Макса Фрая і Дари Корній). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»* 10: с. 18–21.
2. Брацка Марія 2011. Оніричні мотиви у творчості польських романтиків. *Питання літературознавства* 84: с. 109–116.
3. Вівчарик Назар 2018. *Те, що серед нас: збірка оповідань*. Тернопіль: Мандрівець.
4. Ворок Христина 2018. *Поетика сновидінь у прозі Івана Франка*. Київ: Наукова думка.
5. Козій Ольга 2022. Як чорти в карти грали. В: *Українська містика: збірка оповідань*. Ямпіль: Підвал, с. 24–45, 189–206.
6. Кравченко Юлія 2022. Дитя цивілізованої епохи. В: *Українська містика: збірка оповідань*. Ямпіль: Підвал, с. 189–206.
7. Лучук Денис 2022. Блуд. В: *Українська містика: збірка оповідань*. Ямпіль: Підвал, с. 4–23.

8. Пахомова Анна 2021. Мотанка. В: *Потайсвіт. Інакші: збірка оповідань*. Київ: Видавництво Марка Мельника, с. 6–32.
9. Романенко Олена 2012. Семантичне дзеркало сну в українській високій і масовій літературі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика* 23: с. 16–21.
10. Соляр Степан 2021. Здухач. В: *Потайсвіт. Інакші: збірка оповідань*. Київ: Видавництво Марка Мельника, с. 133–156.
11. Тиховська Оксана 2016. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія* 2/36: с. 242–248.
12. Фройд Зигмунд 2019. *Тлумачення снів*. Харків: Фоліо.
13. Червінська Ольга 2011. Ризиковані контури та парадокси містичного. В: *Поетика містичного: колективна монографія*. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, с. 13–46.
14. Юнг Карл 2024. *Спогади, сновидіння, роздуми*. Київ: Центр навчальної літератури.
15. Юсипенко Марія 2014. Оніричні елементи як основа композиційно-змістової будови міні-роману. *Іноземна філологія* 126/2: с. 223–228.

References

1. Boiko, Olha 2018. Onirychnyi dyskurs yak zasib stvorennia fenteziinoho khudozhnoho svitu (na materiali tvoriv Maksa Fraia i Dary Kornii) [Oneiric discourse as a means of creating a fantasy artistic world (based on the works of Max Fry and Dara Korniy)]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriiia «Filolohichni nauky»* 10: s. 18–21. (In Ukrainian)
2. Bratska, Mariia 2011. Onirychni motyvy u tvorchosti polskykh romantykiv [Oneiric motifs in the work of Polish romantics]. *Pytannia literaturoznavstva* 84: s. 109–116. (In Ukrainian)
3. Vivcharyk, Nazar 2018. *Te, shcho sered nas: zbirka opovidan* [That which is Among Us: A Collection of Short Stories]. Ternopil: Mandrivets. (In Ukrainian)
4. Vorok, Khrystyna 2018. *Poetyka snovydin u prozi Ivana Franka* [The poetics of dreams in the prose of Ivan Franko]. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian)
5. Kozii, Olha 2022. Yak chorty v karty hryaly [How the devils played cards]. In: *Ukrainska mistyka: zbirka opovidan*. Yampil: Pidval, s. 24–45, 189–206. (In Ukrainian)
6. Kravchenko, Yuliia 2022. Dytia tsyvilizovanoi epokhy [Child of a civilised era]. In: *Ukrainska mistyka: zbirka opovidan*. Yampil: Pidval, s. 189–206. (In Ukrainian)
7. Luchuk, Denys 2022. Blud [Blud]. In: *Ukrainska mistyka: zbirka opovidan*. Yampil: Pidval, s. 4–23. (In Ukrainian)
8. Pakhomova, Anna 2021. Motanka [Motanka doll]. In: *Potaisvit. Inakshi: zbirka opovidan*. Kyiv: Vydavnytstvo Marka Melnyka, s. 6–32. (In Ukrainian)
9. Romanenko, Olena 2012. Semantychne dzerkalo snu v ukrainskii vysokii i masovii literaturi [The semantic mirror of sleep in Ukrainian high and popular literature]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo, movoznavstvo, folklorystyka* 23: s. 16–21. (In Ukrainian)

10. Soliar, Stepan 2021. Zdukhach [Zduhač]. In: *Potaisvit. Inakshi: zbirka opovidan*. Kyiv: Vydavnytstvo Marka Melnyka, s. 133–156. (In Ukrainian)
11. Tykhovska, Oksana 2016. Psykholohichne pidhruntia obrazu dvodushnyka v ukrainskii mifolohii [The psychological background of the image of the two-faced man in Ukrainian mythology]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia* 2/36: s. 242–248. (In Ukrainian)
12. Freud, Sigmund 2019. *Tlumachennia sniv* [The Interpretation of Dreams]. Kharkiv: Folio. (In Ukrainian)
13. Chervinska, Olha 2011. Ryzikovani kontury ta paradoksy mistychnoho [Risky Contours and Paradoxes of the Mystical]. In: *Poetyka mistychnoho: kolektyvna monohrafiia*. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha, s. 13–46. (In Ukrainian)
14. Jung, Carl 2024. *Sphady, snovyddinnia, rozdummy* [Memories, Dreams, Reflections]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (In Ukrainian)
15. Yusypenko, Mariia 2014. Onirychni elementy yak osnova kompozytsiino-zmistovoi budovy mini-romanu [Oneiric elements as the basis of the compositional and content structure of a mini-novel]. *Inozemna filolohiia* 126/2: s. 223–228. (In Ukrainian)

Особливості оніричних мотивів у сучасній українській малій прозі

Кравченко Юлія. Криворізький державний педагогічний університет, кафедра української та зарубіжної літератур, здобувачка ступеня доктора філософії. ulia.kravchenko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0132-0084.

У статті досліджено специфіку репрезентації сновидінь і марень у містичному просторі малої прозової жанрової форми. Проаналізовано сюжетний зв'язок оніричних мотивів з ключовими подіями оповідань, а також із психоемоційним станом персонажів. Визначено, що мотив сновидінь здебільшого розглядається в контексті психоаналізу, пов'язується із вираженням підсвідомого або ж навіть несвідомого людини. Так, візії в літературі можуть відображати внутрішній стан письменника, базуватися на його справжніх сновидіннях. Встановлено, що ще з доби романтизму сон у літературі втілював поєднання свідомого й несвідомого, а також відігравав важливу роль у готичній і містичній художній літературі задля поглиблення сюжету й тем, які в ньому піднімаються. Зосереджено увагу на особливостях репрезентації оніричних мотивів у сучасних українських містичних оповіданнях на матеріалі колективних збірок «Потайсвіт. Інакші» і «Українська містика» та збірки Н. Вівчарика «Те, що серед нас». Встановлено, що сон у містичних оповіданнях слугує засобом навіювання читачеві особливого настрою для сприйняття подій, котрі виходять за межі реальності. Визначено, що в містичних оповіданнях они переважно насичені символізмом і алюзіями задля поглиблення і розширення надреальності. Крім того, вони виступають маркером божевілля головних персонажів, їхнього нестабільного психоемоційного стану. Встановлено, що в містичному оповіданні сновидіння перетворюється на окремий своєрідний простір, де відбувається злиття реального й нереального, земного й потойбічного. Оніричні мотиви часто пов'язуються з міфопоетичними образами,

котрі належать одночасно земному світу й світу потойбічного. Також сновидіння виступають віщуванням і попередженням про майбутні події для персонажів, накладаються на реальність, підкреслюючи поступове нарощування напруги в оповіді. Проаналізовані оніричні мотиви в деяких оповіданнях виступають для відображення художньої реальності, акцентуації уваги на її багатовимірності. Досліджено, що мотив сновидінь у містичних оповіданнях тісно пов'язаний з репрезентацією духовних практик, темами загробного життя, потойбічної помсти і реінкарнації.

Ключові слова: *оніричні мотиви, сон, марення, видіння, мотив сновидінь, містичні оповідання, категорія містичного.*

Peculiarities of oneiric motifs in modern Ukrainian short prose

Yuliia Kravchenko. Kryvyi Rih State Pedagogical University, Department of Ukrainian and World Literature, PhD student. ulia.kravchenko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0132-0084.

The article examines the specifics of representing dreams and visions in the mystical space of the short prose genre. It analyses the plot-related connection of oneiric motifs with key events in short stories, as well as with the characters' psycho-emotional state. It is established that the dream motif is most often considered in the context of psychoanalysis and is associated with the expression of the subconscious or even the unconscious of a person. Thus, visions in literature can reflect the writer's inner state and may be based on his or her actual dreams. Since the Romantic era, the dream in literature has embodied the interplay of the conscious and the unconscious and has also played an important role in Gothic and mystical fiction, deepening both the plot and the themes it addresses. The study focuses on the peculiarities of representing oneiric motifs in contemporary Ukrainian mystical short stories, using as material the collective anthologies "Потайсвіт. Інакші" [The Underworld. The Others] and "Українська містика" [Ukrainian Mysticism], as well as N. Vivcharyk's collection "Те, що серед нас" [That which is Among Us]. It has been found that the dream in mystical short stories serves as a means of evoking in the reader a particular mood for perceiving events that go beyond the bounds of reality. In mystical short stories, dreams are predominantly imbued with symbolism and allusion in order to deepen and expand the supernatural dimension. In addition, they act as markers of the protagonists' madness and unstable psycho-emotional state. In the mystical short story, the dream becomes a distinctive space where the real and the unreal, the earthly and the otherworldly, merge. Oneiric motifs are often linked to mythopoetic images that belong simultaneously to the earthly realm and to the world beyond. Dreams also serve as omens and warnings of forthcoming events for the characters, overlapping with reality and underscoring the gradual build-up of tension in the narrative. In some stories, the analysed oneiric motifs serve to reflect artistic reality and to highlight its multidimensionality. The study reveals that the dream motif in mystical short stories is closely connected with the representation of spiritual practices and with themes of the afterlife, otherworldly revenge, and reincarnation.

Keywords: *oneiric motifs, dream, delusion, vision, dream motif, mystical short stories, category of the mystical.*

Az álommotívumok sajátosságai a modern ukrán kisprózában

Kravcsenkó Júlia. Krivij-Rihi Állami Pedagógiai Egyetem, Ukrán és Világirodalmi Tanszék, PhD-hallgató. ulia.kravchenko@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0132-0084.

A tanulmány a kispróza mint műfaj misztikus terében megjelenő álmok és látomások ábrázolásának sajátosságait vizsgálja. A szerző elemzi az álommotívumok cselekménybeli kapcsolatát a novellák kulcseseményeivel, valamint a szereplők pszicho-emocionális állapotával. Megállapításra kerül, hogy az álommotívumot leggyakrabban a pszichoanalízis kontextusában az ember tudattalanjának vagy akár tudatalattijának kifejeződéseként értelmezik. Az irodalmi látomások így módon tükrözhetik az író belső állapotát és alapulhatnak annak saját álmain is. A romantika korától kezdve az álom az irodalomban a tudatos és a tudattalan összjátékát testesítette meg, és fontos szerepet játszott a gótikus és misztikus szépirodalomban, elmélyítve a cselekményt és a benne felvetett témákat. A tanulmány a kortárs ukrán misztikus novellákban megjelenő álommotívumok ábrázolásának sajátosságaira összpontosít, alapul véve a „Потайсвіт. Інакші” [Az alvilág. A többiek] és az „Українська містика” [Ukrán misztika] című antológiákat, valamint N. Vívcsarik „Те, що серед нас” [Ami közöttünk van] című kötetét. Megállapítást nyert, hogy a misztikus novellák álomjelenetei eszközként szolgálnak az olvasóban olyan különleges hangulatok megteremtésére, amelyek a valóság határait meghaladó események befogadását segítik. A misztikus novellákban található álmok többnyire telítettek szimbólumokkal és allúziókkal, hogy elmélyítsék és kitérjesszék a természetfeletti dimenziót. Emellett a főhősök örületének, illetve labilis pszicho-emocionális állapotának jelzőiként is működnek. A misztikus novellában az álom sajátos térré válik, ahol a valós és a valótlan, a földi és a túlvilági összeolvad. Az álommotívumok gyakran kapcsolódnak olyan mitológiai képekhez, amelyek egyszerre tartoznak a földi szférához és a túlvilághoz. Az álmok a szereplők számára a közelgő események előjeleként és egyfajta figyelmeztetésként is szolgálnak, átfedésbe kerülve a valósággal és kiemelve a feszültség fokozatos növekedését a narratívában. Egyes történetekben az elemzett álommotívumok a művészi valóság megjelenítését segítik elő és annak multidimenzionalitását hangsúlyozzák. Az eredmények alapján a misztikus novellák álommotívuma szorosan összefügg a spirituális gyakorlatok ábrázolásával, valamint a túlvilági élet, a túlvilági bosszú és a reinkarnáció témáival.

Kulcsszavak: álommotívumok, álom, képzelgés, látomás, álommotívum, misztikus novellák, a misztikum kategóriája.